

PROVET I FILOSOFI 13.3.2013 BESKRIVNING AV GODA SVAR

De beskrivningar av svarens innehåll som ges här är inte bindande för studentexamensnämndens bedömning. Censorerna beslutar om de kriterier som används i den slutgiltiga bedömningen.

Bedömningen av svaren i provet i filosofi beaktar sex olika aspekter: kunskap, förståelse, tillämpning, analys, syntes och bedömningsförmåga. Dessa aspekter är relaterade till varandra och delvis hierarkiskt ordnade.

Svaren i provet i filosofi kan bedömas enligt den så kallade SOLO-modellen (Structure of the Observed Learning Outcome). Då delas svaren in i fem olika kategorier.

Det svagaste svaret ligger på en prestrukturell nivå eller frågan har missförstått. På denna nivå finns det tre typer av svar:

- examinandens svar har inte med saken att göra
- svaret upprepar endast det som sagts i frågan
- examinanden presenterar en lösryckt synpunkt.

I ett unistrukturerat svar finns en klart relevant synpunkt. Stoffet i svaret är dock i övrigt slumpartat och svaret saknar en disponerad struktur.

Den tredje nivån har en mera disponerad struktur. Svaret innehåller flera relevanta synpunkter, men de sammanfogas på ett katalogartat sätt.

I ett avvägt svar har relevanta synpunkter relaterats till varandra på ett konsekvent och förnuftigt sätt. Svaret utgör en koherent helhet, som förklarar frågans problemställning.

I en utvecklade disposition presenteras det relevanta materialet på ett avvägt sätt. Begreppen och motiveringarna utgör en konsekvent helhet, som besvarar uppgiftens frågor och diskuterar alternativa infallsvinklar. Då framkommer kunskap, förståelse, tillämpning, analys, syntes och bedömningsförmåga.

Uppgift 1

a)

Att vara människa är inte enbart att vara tillgänglig på marknaden. Man kan tänka att människovärdet är det mest grundläggande värdet, det vill säga ett egenvärde, som man inte får omvandla till ett instrumentellt värde. Examinanden kan diskutera vad värden är.

b)

Enligt FN:s definition är människovärdet universellt, oavhändbart och odelbart. Examinanden bör definiera sin egen uppfattning och motivera den.

Uppgift 2

Sanning är inte ett problemfritt kännetecken på kunskap. Sanningen i ett påstående kan motiveras på basis av erfarenhet och iakttagelser eller på basis av att påståendet överensstämmer med annan välgrundad kunskap. Ett påstående får inte motsäga sig självt. Att ett påstående kan motiveras betyder att dess sanningsvärde kan verifieras.

Examinanden behärskar de tre klassiska sanningsteorierna och visar att hon eller han behärskar distinktionen mellan analytisk och syntetisk sanning. Examinanden kan också beskriva den konsensus som uppnåtts av vetenskapssamfundet som en definition av sanning. Ett påståendes innehåll och motiverbarhet kan klargöras med hjälp av exempel såsom "Kungen av Finland är skallig" och "Moritz bor på solen och styr jordklotets utveckling".

Uppgift 3

Hälsa eller funktionsförmåga är ett allmänt hållet värde. Att skada eller riskera den egna kroppens hälsa kan anses vara moraliskt förkastligt, men å andra sidan anser vi idag att alla äger sig själva och har rätt att bestämma över sin egen kropp. Inom tävlingsidrott handlar den moraliska aspekten av prestationshöjande medel om principerna för rent spel. Inom såväl tävlings- som motionsidrott är användningen av hormoner allmänt förbjuden. Detta förbud kan motiveras på moraliska och andra grunder. Viljan att forma sin kropp anknyter också till estetiska värden.

Idén med motionsidrott är att värna om sitt fysiska och mentala välmående. Användning av hormoner strider mot denna målsättning. En del av tävlingsidrotten ingår i den professionella underhållningsindustrin och dess koppling till de klassiska olympiska värdena har därmed försvagats. Tävlingsidrotten måste övervakas med hjälp av lagar och överenskommelser eftersom ekonomiska intressen kör över etiken. Användning av förbjudna medel och knep försämrar idrottens etiska berättigande i såväl tävlings- och motionsidrottarnas som den breda allmänhetens ögon, speciellt då antalet misstänkta och uppdagade dopning fall ökar.

En samhällsetisk synvinkel eller hänvisningar till t.ex. Platons, Aristoteles och Kants syn på kroppen kan ge svaret mer innehållsrik bredd.

Uppgift 4

Det vanligaste sättet att motivera inkomstskillnader är att de gynnar alla. Ur individens synvinkel kan de gynna flit, förmåga och specialfärdigheter. Utgående ifrån Adam Smiths tänkande kan man påstå att egoism och särskilda fördelar kommer samhället till godo via marknaden, där de förvandlas till allmän fördel, visserligen under förutsättningen att vissa grundläggande etiska principer råder (jfr det föregående decenniets bankskandalen). Inkomstskillnadernas berättigande begränsas av etiska och sociala synpunkter.

Svaret bör gärna uttrycka en förståelse för hur sociala processer hakar på varandra: växande inkomstskillnader ökar asocialitet. De lottlösa upplever att den offentliga makten inte tryggar deras rättigheter. Då rättvisan försvinner anses lagarna inte längre förplikta. Den rubbade samhällsfreden, en ökande brottslighet och höjd sjuklighet med mera gynnar i slutändan inte heller dem som har höga inkomster. Även de måste betala åtminstone för minskad trivsel och säkerhet.

En diskussion om rättvisans och måttlighetens problem utgör en naturlig början på svaret.

Uppgift 5

Människan når direkt kunskap om verkligheten enbart via sina ofullkomliga sinnen. Vi lever allmänt utgående ifrån våra föreställningar. Påståenden som ansetts vara sanna uppfattningar kan visa sig vara misstag.

Uppgift 6

Kausala förklaringar utgår ifrån orsaker och lagbundenheter som är förknippade med utgångsläget. Dessa bestämmer handlingar. Intentionala förklaringar utgår ifrån det ändamål eller syfte (gr. telos) som den som handlar har ställt upp för sig. En handling är att fullgöra avsikter och målsättningar.

Uppgift 7

a)

Tolerans minskar det sociala tryck som de som avviker från majoriteten upplever. På så vis uppmuntras alla att oberoende av sina åsikter, personliga egenskaper och sin kulturbakgrund att tillsammans verka för samfundets bästa. Då tolerans råder gynnas hela samfundet.

b)

Toleransens gräns går vid sådan verksamhet som omöjliggör allmän tolerans. Många makt-havare vill minska toleransen för att öka sin makt och värna om sina verkliga och inbillade privilegier. De överdriver risker och tolkar de tankar som människor med en avvikande bakgrund har på ett förenklande och selektivt sätt. En upplyst människa förstår att motsätta sig rasistiskt röstfiske.

Uppgift 8

a)

Som alternativ anges i allmänhet en i grunden kristen uppfattning, enligt vilken Gud har skapat djuren, växterna och många slags väsen. Gud styr utvecklingen. Man kan också förneka darwinismen med utgångspunkt i många filosofiska uppfattningar. Även många filosofiska synvinklar kan leda till att darwinismen förnekas. Till exempel J. V. Snellman motsatte sig darwinismen utgående ifrån Hegels och Fichtes filosofi medan de så kallade vänsterhegelianerna försvarade darwinismen.

b)

Inom vetenskapsfilosofin är det svårt att presentera alternativ till darwinismens grundidéer. Kritiken kan ta fasta på vad utveckling betyder och med hjälp av vilka mekanismer förändringarna sker. Alternativen till darwinismen bygger på uttalade och implicita antaganden, som i sig själva är problematiska. En förklaring som förklarar allt förklarar i själva verket ingenting. En vetenskaplig förklaring utgår ifrån en förståelse av fenomenets allmänna och specifika lagbundenheter och en beskrivning av processer, inte ifrån alltomfattande teologiska eller filosofiska principer.

Uppgift +9

Seder och bruk varierar. Däremot kan man anse att kärnan i de centrala moraliska värdena är densamma. Varje kultur formar till exempel det sätt på vilket man uppfattar kärleken till sin nästa och tolkar människovärdet. Konstens och religionens uttrycksformer är just de faktorer på basis av vilka vi skiljer kulturer från varandra. På moralens område förekommer inte liknande skiljelinjer, bland annat väcker lögn och stöld allmänt åtminstone klander. I konkreta situationer kan ändå lögn och stöld definieras på olika sätt.

Uppgift +10

a)

Dygd är en utvecklingsbar och självfostrande egenskap som utmärker människan karaktär. Den gör människan god och utmärker henne bland hennes likar. Dygder övas upp stegvis. Syftet är att uppnå ett bestående sinnestillstånd, som gör det otvunget och naturligt att handla dygdigt. Lasterna är dygdens motsats. Inom den kristna traditionen har de sju (åtta) dödssynderna en särställning. Dygderna levandegörs med hjälp av fostran till dygdighet, övning och praktik. (2 p.)

b)

Måttfullhet, mod och vishet är grundläggande klassiska individuella dygder, som ger upphov till den sociala dygden rättvisa. Under olika tidsperioder har olika synvinklar haft betydelse för hur man förstätt dygderna: religiösa dygder (de teologiska dygderna tro, hopp och kärlek samt de vardagliga kristna dygderna ödmjukhet, lydnad, fromhet m.m.), ridderliga dygder (stolthet, respekt för kvinnan, mod, uppoffring, lydnad gentemot auktoriteter), handelsmannens dygder, soldatens dygder och dagens tal om professionella dygder.

Då läkarnas, polisernas, lärarnas och andras dygder har gjorts till regler har deras karaktär av dygder samtidigt "urvattnats". Nu handlar det inte mera om en sinnesstämning utan om att följa överenskomna regler och om juridisk övervakning. I nuläget räcker det inte mera att en yrkeskår internt handleder sina medlemmar och bestraffar förbrytelser.

Då de religiösa och ridderliga dygderna förenades i korsriddarnas verksamhet ledde det som värst till ofattlig barbarism, fanatism och girighet. Då handlade man tanklöst, måttlöst, orättvist och fegt, det vill säga i konflikt med alla Platons och Aristoteles primära dygder. (4 p.)

c)

Den antika dygdetiken utgår ifrån att dygd betyder både enskilda dygder och den helhet som de grundläggande dygderna utgör. Därför är den som stjälar måttligt av de rika inte dygdig. I fallet Robin Hood kan man argumentera på följande sätt: I en entydigt orättvis situation är en Robin Hood, som "beskattar makthavarna", dygdig, då han håller sig inom "etiskt förnuftiga gränser" och främjar det humana. (3 p.)